

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ

Наталія САВЕЛЮК,

доктор психологічних наук

Психологічна безпека в аспекті особистісної релігійності корелює як із прихильністю гуманістичному типу релігійної системи (до якого належить, зокрема, канонічне християнство), так і з індивідуальними рисами суб'єкта, пов'язаними з поняттям зрілості. Одним же із власне психологічних її вимірів є стан, який позначається у психології подібними, хоч і не зовсім тотожними поняттями «психологічне благополуччя», «суб'єктивне благополуччя», «щастя» й т. ін.

У масовій свідомості, в побуті та в науці щастя, здоров'я, благополуччя як особистісні реалії фактично ототожнюються й завжди фігурують серед найважливіших, омріяних, дуже жаданих і водночас майже завжди недосяжних феноменів. Згідно з цим у психології благополуччя зазвичай визначають як щасливий стан задоволеності власним життям, що передбачає охоплення фізичних, психічних і соціальних контекстів.

Щодо власне проблеми взаємозв'язку психологічного (суб'єктивного) благополуччя особистості та типу її світогляду (релігійного або атеїстичного) у сучасній науці досі тривають дискусії, результати яких, відповідно, продовжують підпадати під загальний принцип фальсифікації.

Так, серед зарубіжних публікацій, присвячених зазначеній проблематиці та її прорелігійному вирішенню, однією із найбільш цитованих є наукова стаття К.Еллісона, де аналізуються багатоаспектні взаємозв'язки між психологічним благополуччям і «релігійною участю» особистості. За результатами досліджень автор доходить висновку, що позитивний вплив «релігійної переконаності» на психологічне благополуччя є «прямим і фундаментальним»: особистості із сильною релігійною вірою повідомляють про «вищі рівні задоволеності життям, більше особистісне щастя і менші негативні наслідки травматичних життєвих подій». Водночас, як зауважує дослідник, позитивний вплив такої «екзистенційної переконаності» особливо виявляється щодо осіб старшого віку та з нижчими рівнями освіти; певні відмінності у задоволеності життям стабільно демонструються також і щодо представників різних релігійних конфесій та спільнот (традиційних і нетрадиційних).

Існують ще й інші, інколи діаметрально протилежні погляди на проблему співвідношення релігійності та психологічного благополуччя. Стислий аналіз таких поглядів здійснюють Л. Тей, М. Лі, Д. Майєрс та Е. Дінер. Дослідники вказують на той факт, що скептиками й атеїстами релігія розглядається як іррелевантна щодо благополуччя або навіть соціально шкідлива. Наприклад, на думку Дж. Шоу, твердження, що «віруюча людина щасливіша за невіруючу», не більш істинне, ніж твердження, що «п'яниця щасливіший за тверезу людину». Також цитуються слова відомого релігійного діяча М. Лютера про те, що релігія може приносити страждання і начебто насправді «нічого не варта». Самі ж згадані вчені, провівши масштабні кроскультурні дослідження (у різних країнах Заходу та Сходу), стверджують, що послідовний позитивний взаємозв'язок між релігійністю та благополуччям хоч і незначний, але існує. Причому міра такої кореляції модерується через рівень аналізу, відрефлексований авторами як «парадокс релігійного зобов'язання». Вказуються і такі потенційні модератори цього взаємозв'язку, як «життєві обставини», «соціальні обставини», «ефекти соціальної нормативності» й «релігійні приписи».

Проаналізувавши результати досліджень, науковці стверджують, що навіть у менш релігійних суспільствах, але з відносно сприятливими обставинами в середньому високий рівень психологічного благополуччя досягається більшістю людей, незалежно від їх релігійності. У таких соціумах потенційна користь від релігійності для психологічного благополуччя послаблюється, оскільки навіть нерелігійні особистості там мають високий рівень соціальної підтримки та поваги.

Неоднозначність впливу релігійного або атеїстичного світогляду на особистість підтверджують, зокрема, результати масштабної емпіричної розвідки І. Ягієва, котрий порівнює конкретні показники психологічного благополуччя у релігійних

людей та атеїстів. За даними вченого, середні показники окремих складових психологічного благополуччя, а саме: позитивні стосунки, управління середовищем, цілі у житті, самоприйняття, а також задоволеність життям і наявність у ньому смислу є вищими у релігійних осіб. Водночас показники особистісної автономії є вищими у атеїстів, котрі, крім того, демонструють і нижчу потребу пошуку смислу.

Зазначимо, що атеїзм у науці визначається як система поглядів, яка випливає із визнання природного (матеріального) світу єдиним і самодостатнім, а всіх релігій — творінням самої людини. Сучасні вчені розглядають різні аспекти атеїзму — як соціального явища, суспільного матеріалістичного світогляду назгал та складової світоглядної позиції особистості зокрема.

Сучасна українська наука, на щастя, відійшла від цілком ідеологічної позиції однобічного та безапеляційного схвалення або засудження релігійності й атеїзму. Аналізуються і порівнюються різні аспекти їх впливу на особистісне та на суспільне функціонування, які доволі часто не підпадають і не повинні підпадати під певні етичні еталони, а мають лише констатуватися як певні факти. Відповідно, сучасна українська психологія, як і світова, потребує продовження й удосконалення вивчення взаємозв'язків релігійного й атеїстичного світогляду з різними параметрами особистості.

У цьому контексті було проведено відповідні дослідження. Первинну загальну сукупність респондентів було поділено на дві субвибірки. Перша — 543 особи з різних регіонів Західної України, котрі при відповіді на одне з перших запитань спеціальної анкети самоідентифікувалися «як віруючі в Бога» (усі — християни різних конфесій). Друга — особи, котрі одразу чітко самоідентифікувалися як «атеїсти», 32 респонденти.

Першою використаною психодіагностичною методикою став «Питальник релігійної активності» Д. Смірнова, що складається із чотирьох субшкал із відповідними твердженнями. Шляхом врахування кватилів усю початкову вибірку було поділено на чотири підгрупи. Другою використаною методикою був питальник «Ваше самопочуття» О. Копіної, О. Суслової, Є. Заїкіна.

Після проведення безпосереднього опитування респондентів і первинного підрахунку емпіричних результатів необхідно було співставити через процедуру кореляційного аналізу кількісні дані двох використаних методик. А тому з метою вирівнювання чисельності двох диспропорційних субвбірок із підгрупи високорелігійних осіб була сформована вторинна субвбірка методом систематичного вибору («кожен четвертий» респондент). Таким чином, до складу вторинної субвбірки осіб із найвищим рівнем релігійної активності увійшов 31 респондент.

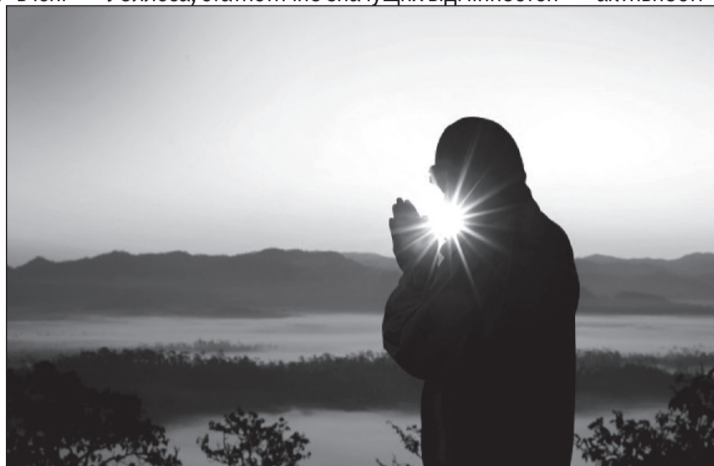
У зв'язку з непараметричним розподілом отриманих емпіричних даних, а також із відносно невеликою кількістю осіб у порівнюваних субвбірках, для встановлення міри статистичної значущості прогнозованих відмінностей використовувалася більш чутливий критерій U Манна-Вітні. Згідно із критерієм U Манна-Вітні, статистично значущі відмінності між атеїстами й високорелігійними особами виявилися за наступними декількома глобальними показниками психологічного (емотивного) благополуччя: «Я задоволена тим, як пройшов останній рік мого життя» — 1,74; «Моє благополуччя розладналося» — 3,42; «Я почувалася щасливою людиною» — 1,48; «В моєму житті є джерело радості та підтримки» — 1,13.

Припускаємо, що однією із ключових складових описаного «джерела» для релігійних особистостей виступає саме Бог, як і спільнота інших вірян, які компенсують переживання життєвих негараздів і труднощів.

Натомість серед усіх відображених у другому блоці використаної методики важких аспектів життя лише за оцінюванням

одного з них між субвбірками виявлені статистично значущі відмінності — за задоволеністю «харчуванням» (3,91 і 4,42) і на користь високорелігійних осіб. Припускаємо, що даний факт пов'язаний з особливим ставленням до їжі на високому рівні релігійної активності, коли часті пости й інші харчові обмеження, на нашу думку, нівелюють ймовірну незадоволеність власним харчуванням у зв'язку зі складною економічною ситуацією.

За всіма показниками першою та другою блоків методики (крім самохарактеристики «я дуже турбуюся за свою роботу/навчання»), згідно із критерієм Н Краскела-Уоллеса, статистично значущих відмінностей

між чотирма підгрупами першої субвбірки не виявлено.

Крім того, статистично значущі відмінності між підгрупами осіб із різною релігійною активністю у їх суб'єктивній задоволеності життям виявлені за наступними п'ятьма аспектами: «Робота/навчання» — особи із двома нижчими рівнями релігійної активності сумніваються у своїй задоволеності даним аспектом життя (по 3,47), а особи з вищими її рівнями — переважно задоволені (3,68 і 3,66); «Стосунки у сім'ї» — особи з найвищим і вищим за середнім рівнями релігійної активності істотно більшою мірою задоволені даним аспектом життя (4,21 і 4,12), аніж із нижчими її рівнями (3,97 і 3,93); «Харчування» — особи із двома вищими рівнями релігійної активності істотно більшою мірою задоволені даним аспектом свого життя (4,14 і 4,06), аніж із нижчими її рівнями (3,89 і 3,41); «Спілкування» — особи із двома вищими рівнями релігійної активності істотно більшою мірою задоволені даним аспектом свого життя (4,20 і 4,05), аніж із нижчими її рівнями (3,89 і 3,94); «Життєві перспективи» — особи з вищими рівнями релігійної активності істотно більшою мірою задоволені даним аспектом свого життя (3,70 і 3,77), аніж із нижчими її рівнями (3,47 і 3,44).

Отже, взаємозв'язок між релігійним або атеїстичним світоглядом особистості, з одного боку, та її психологічним благополуччям — неоднозначний та нелінійний. За результатами емпіричного дослідження, перше, констатуємо, що, хоча високорелігійні особи глобально почувалася щасливішими й емотивно благополучнішими, а проте між показниками індивідуальної задоволеності конкретними аспектами життя між ними й атеїстами статистично значущі відмінності відсутні.

По-друге, між підгрупами респондентів із різними рівнями релігійної активності не виявлено статистично значущих відмінностей практично за всіма показниками їх глобального емотивного самопочуття (крім переживання турботи за власну роботу/навчання, що істотно більшою мірою притаманна високорелігійним особам). Щодо міри суб'єктивного задоволення конкретними аспектами життя, то між представниками підгруп релігійних респондентів констатовано значущі відмінності за оцінками наступних сфер: робота/навчання, стосунки у сім'ї, харчування, спілкування та життєві перспективи (вищі показники — в осіб із вищою релігійною активністю).

Таким чином, можна стверджувати, що світоглядний вибір особистості на користь релігійності в аспекті переживання нею психологічного благополуччя формує можливість у цілому почуватися щасливішою та впевненою у підтримці, поряд із тим, як міра індивідуальної задоволеності конкретними життєвими сферами фактично не змінюється.

Водночас перехід із нижчих на вищі рівні релігійної активності пов'язаний, наприклад, із частішим молитовтворенням, відвідуванням церкви, стимулює релігійну людину по-іншому переосмислювати й позитивніше сприймати свою діяльність, сімейні взаємини, раціон, комунікацію та більшою мірою вірити у завтрашній день.

Все це психологічно обгрунтовує частіше звернення людей як «в окопах», так і похилого віку, порівняно з молодими та мирними особами, саме до релігійних джерел особистісної підтримки. Адже, наприклад, світські юнаки мають значно більші шанси власноруч змінити своє життя, аніж ті, котрі істотніше залежать від волі випадку чи обмежені у часі. А тому подальші перспективи полягають у додаванні до складових відповідного дослідження вікової та інших соціально-демографічних змінних.

КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

відповідно до Закону України «Про вищу освіту»

ОГОЛОШУЄ КОНКУРС

на заміщення вакантної посади науково-педагогічного працівника:

Старшого викладача кафедри мистецьких дисциплін та методики їх викладання — 1.

Перелік документів, які подають на ім'я ректора академії: заява, список наукових праць і винаходів; документи, які підтверджують підвищення кваліфікації протягом останніх п'яти років (дипломи, сертифікати, свідоцтва, інші передбачені законодавством України документи); письмовий звіт за попередній період про наукову, навчальну, методичну, організаційну роботу.

Претенденти, які не працюють в академії, крім заяви, подають особовий листок з обліку кадрів (засвідчений за попереднім місцем роботи); 2 фотокартки розміром 4х6 см, автобіографію; копії документів про повну вищу освіту, науковий ступінь, вчене звання, засвідчені в установленому порядку; копію паспорта громадянина України (стор. 1, 2 і 11); копію трудової книжки, засвідчену кадровою службою за основним місцем роботи із зазначенням дати засвідчення; список наукових праць і винаходів та інші документи, які свідчать про професійні якості претендента.

Термін подання документів на участь у конкурсі — 30 днів від дня опублікування оголошення у пресі (газета «Замок») та офіційному веб-сайті навчального закладу.

Документи подаються у відділ кадрів академії за адресою: вул. Ліцейна, 1, м. Кременець, 47003.

Телефон для довідок: (03546) 2-19-91, 2-24-15.